

ГОДИНА X.

ПОЗОРИШТЕ.

БРОЈ 11.

УРЕЂУЈЕ А. ХАЏИЋ.

Изази за време бављења позоришне дружине у Н. Саду свагда о дану сваке представе, иначе сваког месеца по један пут на по табака. — Стоји за Нови Сад 40, а на страну 60 новч. месечно. —

ПРВИ ПОЈАВИ ВАЈАРСТВА У НАС.

Живот је на земљи и сувише озбиљан; да га разблажи; ставила је себи у задатак *умешност*. Уметност није хлеб, али је вино животу. Уметнички створови одушевљавају, али дају и тишине и мира и скромности; јер закони морала јесу и закони уметности.

Данашњи је век реалистичан, али за то лепе уметности напредују у свима родовима и врстама. Најокорелији политичари или капиталисти, чим им стање допушта, окружавају себе створовима уметничким, полазе дворане, где се лепе уметности чују и виде. И ма колико претераници устајали противу поезије, ова ће, уз праву науку, напредовати све дотле, до год се наше груди буду надимале, шириле и заштивале, гледајући лепоте неба и природе, до год се наше очи буду наводњавале сузама радости или жалости, слушајући живе приповетке и драме.

Ми се дакле смемо радовати, што, поред осталих напредака, можемо слободно прибележити и успехе на пољу лепих уметности: певачке дружине, народно позориште с проширеним програмом, толико академички образованих живописаца, многе узорне грађевине, вртови у многим домовима, укусни салони, једном речју: цео наш живот грађански добио је облике складније, уређеније, хармоничније, укусније и естетичније, дакле *умешничке*.

Овај нови правац у развоју нашега друштва створио је у нас, у Београду, и нарочито Друштво за Уметност, које је себи ставило у задатак, да потпомаже лепе уметности и да их народу приказује. Ово је друштво, за сада врло скромно, прикази-

вало по које важније радове уметничке. Кома није још у живој успомени слика г. Борђа Крстића: *Смрт Кнеза Лазара*? Сад је друштво изложило попреја нашега драгог вајара, г. *Петра Убавкића*. Публика је имала пуна три дана да ове уметничке радове размотри.

Ми смо уверени, да ће многи отићи на изложбу, разгледати попреје, одстојати часак два, и вратити се с неразговетним утисцима. Запитаће, можда, себе: па шта ту има необично, ванредно? Признајемо, да је на то „шта?“ врло тешко одговорити. Познати важност уметничких ствари, уживати у њиховој лепоти и хармонији, за то се тражи претходно вежбање, раније поступно спремање. Треба прво много и много слушати и краћа, али мелодична и уметнички сложена певања, па тек онда слушати задружну песму и свирку у великим размерама: оперу. Прво се интересујмо за сваку лепшу пртарију, сваки дрворез и каменорез, сваку простију а лепу слику у бојама, па ћемо, најзад, осетити *пошребу*, да видимо галерије слика и способност, да у њима нађемо узвишену лепоту. На мањим лепим грађевинама вежбајмо се свестраном разматрању и проучавању архитектонских лепота, па тек онда ћемо моћи душевним уживањем стати пред лепу величанствену грађевину и дивити јој се. Ко чита списе одабраних поета, пореди једне с другима, тражи да му се у први мах тумачи што му је неразумљиво и незнано, тај доцније са уживањем чита песнике, одужевљава се њима, постаје у души и лепши и узвишенији. Поред овог практичног разматрања и про-

учавања, ваља сваку прилику употребити, да од вицијних и учевнијих дознамо и више, да прочитамо и сваку књижицу, у којој можемо наћи у овом погледу савета и упутства.

Што важи за остале, вреди и за пластику, скулптуру, или, како смо је ми назвали: вајарство. Пластичне слике г. Убавкића производ су одличног талента и вештака. Вредно је потрудити се и размотрити попреја, која су изложена: величанствену слику, „*За Ошаубину*“ у Народном Музеју и попреје Кнеза Михаила у Позоришту. Кад кажемо размотрити, онда мислимо разгледање свестрано, тако, да се уочи свака промена, свако узвишење и свако удубљење, просто рекавши: свака испупченија и удубљенија цртица. Очекујемо, да нам се не ће замерити на овакој искрености. Између разматрања и разматрања могу бити големе разлике. Данашње се доба разликује безбројем лакомишљењака, који су много видели и нису ништа видели, много слушали и ништа нису чули, много учили и опет готово ништа као што треба не доучили. Ово се лако даје објаснити и објаснићемо. Као што има епоха, које су побележене као озбиљне, радне, критичне, пажљиве и многоопитне, тако има читавих нараштаја, који све површно разматрају и суде, преко свега у скок прелазе. А данашње време, својом брзином, не да стати, разматрати и размисљати; отуда данас тако много индивидуа, у којих душа нема својих заокружених граница, своје тихомирне прибраности. Отуда и не могу ни који предмет да потпуно схвате, одлеђући својом растрептаном пажњом на предмете околне. Раздешена пажња долази од неприбрране душе, а ова је као и заталасана вода, у којој се сви предмети огледају неразговорно: дршћу, мењају се, допливавају и отпливавају. Мирна душа даје погледу тишину, која му помогне, да се удуби у предмет, који разматра и проучава. Оваком разматрању ваља се ведбати. До год

није овога, врло је тешко познати и схватити пластику. Један одличан познавалац уметности вели: „Ко је рад да свој поглед изобрази, ваља често и дуго да се позабави пред каквим лепим пластичним радом; у први мах ће опазити само како је све „врло лепо,“ не ће се, до душе, задивити, ни умети растумачити шта је ту тако важно и чудновато; али, нека га то не буну, нека све своје погледе сједини, не сврћући их ни десно ни лево. Тако ће мало по мало примећавати како мраморне црте добијају живота, линије нису више тако круте, него се једне у друге сливају, и кроз целу слику почну се опажати струје живота.“ У том тренутку чело мисли, око види, уста дишу, удови се мичу; у том тренутку видимо: пластику; у том тренутку сине нам слика блеском земаљским и надземаљским, па не знамо, да ли је рад руку људских, или је тако створена у вишим сферама и готова на земљу спуштена.

Од како г. Убавкића познасмо као вајара, ова најновија слика, попреје извршено у карарском мрамору, најбољи му је и најзнатнији рад. Попреје представља главу и груди девојке, којој је коса повезана; крајеви од махrame и бујна коса падају на плећа; испод махrame око чела осуле се коврчице, а по њима, око махрамине пвице, попадали повчићи, који јој служе за накит; чело повисоко, мудро, обрве сигурно повучене у најлепшем луку; нос класички, на среди мало испупчен, а ноздрве обележене сретно погођеним цртама; врат и груди мало степенитије. Израда мрамора сведочи, да је длето било у сигурним рукама. Површине лица, врата и недара показују савршене равнине. Морао би посматрач бити много већи познавалац вајарства и од самога г. Убавкића, па да нађе и покаже и какве недостатке. То би, и кад би их било (што ми не видесмо) могли, можда, назрети уметници римски, париски и минхеншки. Ми тако далеко нити смемо нити умемо.

(Свршиће се.)

Л И С Т И Ћ И.

ПОЗОРИШТЕ.

* (*Позоришна цензура.*) Не давно издана забрана, којом се спречило давање золиног драматисаог романа „Жерминал“-а, изнела је на среду по ново питање о позоришној цензури под републиканском управом у Француској. Емил Зола, чувени творац натуралистичног романа, упустио се по ново у расправљање новог живота, којим је француска позоришна цензура почела да живи, и у листу „Фигару“ налази се подужи чланак пишећев под насловом „La censure“. У уводу обећава Зола, да ће говорити хладно, али у ствари излива ердњу своју у заједљивој про- нији на установу позоришне цензуре, као мон- струма у републици. Нарочито напада браниоце те установе. „Историја цензуре од 15 века врто- главица је чисте самовоље. Различите власничке ђуди добиле су у њој израза. Сухопарно и сме- шно утркиваше се у томе, да позориште вечито злостављају, и према управи и приликама развијао се и политички живот цензуре. За владе тероризма секао се репертоар сабљом, па се говорило и о томе, да се глумци гилотинишу. Под рестау- рацијом ради се општром маказом, само у другоме смислу; владе се обарају, али цензура остаје на својим развалинама и мења само своје опе- рације, по што сада сече ноге, док је пре одсе- пала руке, и она касати драматску књижевност по вољи онога прождрљивца, који је у сили.“ За тим описује Зола рад садање цензуре, која је превентивна. Будалаштине госпoде цензора чувене су. О томе циркулишу легендарне глупости. Читав круг писаца може се цело вече занимати тим глупостима. Ово наследство дудила, који цензора направи подлацем, лако се објаш- њује фактом, што се цензори рекрутицу из јадних књижевних егзистенција, покварених би- рократа, који су учвршћени на стубовима ад- министративне критике. У приватном саобраћају они су интелигентни и пријатни људи; али у канцеларији њиховој постају гнусни подлаци, код којих се глупост утркује са поквареношћу.

Заузимање више републиканских писаца, нарочито Сарсеја, за идеју позоришне цензуре, сматра Зола за нешто непојмљиво и упућује на то, да је и некадањи план ламартинов, да се цензура повери извршним писцима, права шимера. Кребиљон беше цензор, и његова ревност довела га је до вечите размирице са Волгером. Зола пребацује цензури, да је крива опадању модерне француске позорнице. „Млади писци, који се спремају за великане, осећају то, јер се одби- јају од подјармљеног позоришта, па се прибли- жују роману, који је слободан. Младићи презиру

позориште; јер се цела књижевност окреће од истине, а ми презиремо даске, на којима полиција угушује наша дела.“

„Слободној држави пристоји само репресивна система позоришне цензуре, која позориште ста- вља под општи закон. Зар се нису некада пла- шили, да штампа без превентивне цензуре мора одвести анархизму?! То је стара песма, јер се ни једна слобода није могла одобрити, а да се са свију страна не чују вапаји страха. Кад не бисмо уживали право договора, и када би још овде онде било батинања међу грађанима: ипак влада не би имала да угушује такву буну, као ону, што је оборила друго царство. Несрећа Француске састоји се баш у овоме: мржња ауто- ритета и бојазан од слободе. Ми не ћемо више да слушамо, а не знамо, како ћемо бити сами господари. Чим имамо каквог поглавицу, ми га не можемо трнети, а чим се он сурва, ми поч- немо да дркћемо, као стадо оваца, које поред себе не опажа овчареко псето. Векови јарма на- лазе се у нашој крви, и можда смо само још земљана маса подјармљеног народа!“

„Садањи цензори, који мисле да им је плата у опасности, образовали су бојни поход, а читав низ драматских писаца имао је доброту изја- снити се, да нема ништа против цензуре. Лично схватање те госпoде учинило је прелома у нај- славнијим традицијама. Год. 1849 изјаснили су се сви, осим Скриба и неких позоришних упра- витеља, противу цензуре. Али та госпoда до- зволила су, да им се руке вежу. Међу тим ту треба запитати не ове људе, који су одрасли под царством, него носиоце нове вештине, којима је потребан ваздух слободе. Они ће казати, да позориште мора угинути, ако се његова врата затворе истини и сатири.“ Зола не сумња, да ће коморе гласати за укидање цензуре.

„Ми ћемо видети“ — завршује Зола — „да ли ће француска књижевност примити милост од цензора; ми ћемо видети, да ли ће се републи- канска комора усудити, да одржи цензуру!“

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

* (*Српска народна позоришна дружина*) бавила се у *Осеку* од 22. септембра до свршетка ок- тобра о. г. Посета је јако слаба била, те је отуд настао дефицит од 6 — 700 фор. Ни један ко- мад није привлачио. Публика је остала немарна све до краја, а из те немарности нису је могли истргнути ни добри комади ни добра игра глумачка. Било је признања и сувише, али приходи мало. Из тог признања потекла је и ова оцена позоришног рада у *Осеку* из пера Анте Коваче-

вића: „Српско народно позориште је завод српски, завод народни и уметни. Као такав, подигнут трудом народа и великих дароватеља, постигао је особито уважење. Да, он је у доба силне борбе против јачега у крај Дунава крешио срца сликама из прошлости, врским тумачењем тих слика, а чистотом језика чувених писаца и најумнијих синова српскога рода распршио је туђинштину са домаћег огњишта. Српско народно позориште, коме је легло Нови Сад, није свргло са ума свој узвишени позив; оно није путовало, да путује, него је путовало, да учи и да приказује вредноћу мукотрпине прошлости. Говорио ко му драго, да би се неколико народних комада морало уклопити из репертоара, ја велим, не! Ти ће комади бити утехом оном делу народа, који није још ишвапштином покварен, па и никаквим туђим духом. Будимо Французима, или ма ком модерном народу слични, али у повесници остајмо своји. Та и онако нам данашње доба не даје добре науке, како да очувамо права наша. Листајмо и гледајмо дакле нашу историју! Мило нам је, што можемо рећи, да је српско народно позориште у том погледу одговорило до сад своје задатку потпуно: оно се може у потпуној мери подкрити својим именом. Не дао бог да игда сугстане! Пут је утрт, а где буде узбрдице, потураћемо сви колико можемо. Где се о том буде радило, будимо као негда гиганти, који су на небо јуришали“.

Из Осека дошла је наша позоришна дружина у Сомбор, где је почетком новембра отпочела своје представе. „Бачванин“ поздравио је њен долазак овим речима: „Позоришна дружина, коју смо тако жудно очекивали, почела је ред својих приказа. Публика, која беше у доста лепе броју заступљена, већ се и овом приликом могла уверити, да наша позоришна дружина располаже с добрим уметничким снагама и да може одговорити свима захтевима уметности. Упразњена места глумачка попуњена су савесно, те тако публика тим мање може имати приговора, пошто се месни позоришни одбор у договору с управитељем постао, да се приказују најлепше и најодабраније игре позоришне.“

Ми смо до сад хвалом били обасипани и од туђинаца, што смо се за наше народне ствари тако својски заузимали и у раду свом се једно с другим натицали, ал' сад се већ чују потајни гласови злурадости, да смо духом клонули, да нисмо више оно, што смо негда били.

Застидимо непријатеље своје, посведочимо им слогом, љубављу, споразумом и заједничким радом око нашега просветног завода, да у жилама нашим још увек стара крв врије, да духом још несмо клонули, да имамо још толико снаге и вести, да се не дамо порузи и ругу туђинском, већ да

ућуткамо гнусну злурадост он х, који би нам и очи да ископају.“

Узалуд су била сва подстрекавања, сви наговори и све лепе, родољубиве речи: публиком је овладао неки немар, који се није могао никако разгортити. То је навело и „Бачванина“ да каже: „Већина грађанства хладна је и равнодушна према позоришту, као да мимо турског гробља пролази, као да силимце хоће, да име овдашњега српства потавни, да изгуби дојаконњи углед свој и да му оде бездном заборава.“

Било је тако удешено, да наша позоришна дружина остане у Сомбору до свршетка јануара 1886., па да онда дође у Нови Сад; али због тог немара мораће обуставити свој рад тамо и доћи овамо, да не би претрпела велику штету. Овде, у Новом Саду, биће прва представа на други дан Божића. С тога ће се и отворити претплата на 36 позоришних представа. Из љубави према напретку нашег позоришта претплату ће скупљати: А Хаџић и Ђ. Н. Поповић.

* (Двадесетпетогодишњица Паје Стенића.)

18. новембра о. г. извршило се двадесет и пет година, како „Чика-Паја“ врши тешку улогу духа у нашој позоришној дружини. Он је некада и сам био управитељ путничке позоришне дружине, ал' тешке неприлике приморале су га, да напусти управу и распусти дружину, из које су после много њих постали одлични глумци. Од многих доста је да напоменемо нашег дичног уметника Тошу Јовановића, редитеља кр. српског народног позоришта у Београду, који на част и понос служи нашем позоришту. Наш „Чика-Паја“ излазио је по некад и на позорницу као приказивач мањих улога; ал' после се и тога оканио и заузео у народном позоришту место шаптакчево. Преслава његовог ревносног службовања била је скромна, али је ишла од срца. О тој прослави пише „Бачванин“ ово: „Позвани гости и многи други поштовачи г. Паје Стенића провели су најбољем расположењу јесење вече у смерним просторијама „Сокола“. Песма се орила, гајдан је умилно свирао, а лепе наздравнице падале. Смерна свечаност беше у потпуном смислу речи српска и пријатељска, а „Чика-Паја“ топио се од милина. У очима му блистала се више пута суза радосница. Од позоришних чланова били су г. Д. Ружић и гђа Д. Ружићка, г. Добриновић и гђа Добриновићка, гђа С. Вујићка са ћерком својом гђцом М. Максимовићевом и гђца А. Хаџићева. „Чика-Паја“ стигло је од његових пријатеља и поштовача много брзојава, који су пуни најнежнијих жеља.“ И ми му кличемо: „Живио наш драги „Чика-Паја“ дуго и много у здрављу, миру и сваком задовољству! Множењем година, множила му се свака срећа! Живио!“

Издаје управа српског народног позоришта.